

AZƏRBAYCAN MULTİKULTURALİZMİ VARİSLİK KONTEKSTİNDƏ

Seyran Quliyev

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi yanında Mədəni İrsin Qorunması, İnkişafı və Bərpası üzrə Dövlət Xidmətinin baş məsləhətçisi
E-mail: s.guliyev@heritage.gov.az

Qloballaşma şəraitində multikulturalizm ideyası xüsusi aktualıq kəsb edir. Azərbaycana münasibətdə isə həmin ideya, sözün əsl mənasında, praktikaya çevrilmişdir. Bizim reallıq üçün multikulturalizm məsələsi artıq nəzəri deyil, ümumbəşəri əhəmiyyətli bir məsələdir. Belə olan halda, nəzəriyyəçilərimizin vəzifəsi multikulturalizmin Azərbaycanda necə gerçəkləşməsinin metod və metodologiyasını – onun ümumilikdə dünya üçün bir paradigmaya çevrilməsi imkanlarını dünya xalqlarına izah etməkdən ibarətdir. Qoyulan məsələnin şərhinə keçməzdən öncə multikulturalizm anlayışının mahiyyətini təhlil etməyə çalışaq.

Elmi ədəbiyyata xüsusi termin kimi XX əsrin 60-70-ci illərində daxil olan "Multikulturalizm" anlayışı geniş və məhdud mənada işlənir. Birinci halda o, müasir dünyada baş verən mədəni universalizasiya və unifikasiya meyillərinə qarşı duran mədəni müxtəlifliyin bütün fenomenlərinin (dil, din, adət-ənənə, sənət və s.) mühafizə və qayğısı, bəşər mədəniyyətində harmoniyanın əsas şərti kimi anlaşılır. Məlumdur ki, uzun illər nümayiş etdirilən biganəlik mövqeyi tədricən yerli-lokal, immiqrant mədəniyyətlərinə diqqət və qayğının beynəlxalq qurumlar (BMT və YUNESKO) səviyyəsində dəstək alınmasına qədər təkamül etmişdir (1, s. 84). Bundan başqa, multikulturalizm – humanist dünyagörüşü və ona uyğun eyni ölkədə yaşayan müxtəlif xalqların mədəniyyətlərinin bərabər hüququnu tanıyan siyasət kimi, həmçinin ayrıca götürülmüş ölkədə və bütünlükdə dünyada millətlərin və dini məzhəblərin insanların mədəni müxtəlifliyinin qorunması, inkişafı və harmonizasiyasına, azsaylı xalqların dövlətin milli titul mədəniyyətinə inteqrasiyasına yönələn siyasət kimi xarakterizə olunmaqdadır. Humanist və demokratik konsepsiya olaraq, multikulturalizm həm də tolerantlığın təəcəssümüdür (13).

Hal-hazırda müəyyən dairələr tərəfindən sözügedən ideya bütün mədəniyyətlərin bir mədəniyyətdə birləşməsinə nəzərdə tutan "aridici qazan" konsepsiyasına qarşı qoyulur. Sözün məhdud mənasında isə multikulturalizm çoxmədəniyyətlik məfhumunun sinonimi kimi götürülür. Sonuncu anlam onun hərfi mənasından, yeni etimologiyasından irəli gəlmişdir. Latıncadan tərcümədə çoxmədəniyyətlik deməkdir. Çoxmədəniyyətlik deyildikdə ilk öncə etnik, irqi, dini və mədəni müxtəlifliklər və onların nüvəsini təşkil edən dəyərlər başa düşülür. Bu cəhətdən ölkəmiz, həqiqətən, çox zəngindir. Hələ vaxtilə Strabon yazırdı ki, Albaniya əhalisi 26 dildə danışan tayfalarla ibarətdir. Mənbələrdə Qafqaz Albaniyasında yaşayan xalq və tayfalar

arasında udilər, qarqarlar, sovdələr, kaspilər, maqlar, sisaklar, mardlar, amardlar, ariaklar, anariaklar, amazonkalar, qəllər və leqlərin adları çəkilməkdədir (4, s. 24). Eramızın ilk əsrlərində Sasanilər dövlətinin köçürmə siyasətilə əlaqədar buraya irandilli tayfalar yerləşdirilmişdi. Ərəb istilasından sonra Sasanilər kimi onlar da köçürmə siyasəti yürüdərək xeyli ərəbi torpaqlarımızda zorla məskunlaşdırmışdılar. Sonrakı əsrlərdə də müəyyən tayfaların və millətlərin (rus mənbələrində monqol istilaları kimi göstərilən XIII-XIV əsrdə və XIX əsrdə Rusiya imperiyası dövründə) köçü və yaxud köçürülməsi davam etmişdi. Göründüyü kimi, yerli əhali ilə yanaşı, köçürülənlər də ölkəmizin etno-mədəni müxtəlifliyinin formalaşmasında müəyyən rol oynadılar. Azərbaycanda müşahidə olunan çoxmədəniyyətliliyə onun coğrafi mövqeyi də müəyyən mənada öz payını qatıb. Azərbaycanın ərazisi müxtəlif sivilizasiyaların, mədəniyyətlərin və dinlərin kəsişməsində yerləşir. Ərazilərimizdən Qədim İpək Yolunun keçməsi əmli, ölkəmizin etnik-mədəni müxtəlifliyə malik bir cəmiyyət kimi formalaşmasına və inkişafına öz müsbət təsirini göstərən ayrıca bir faktordur.

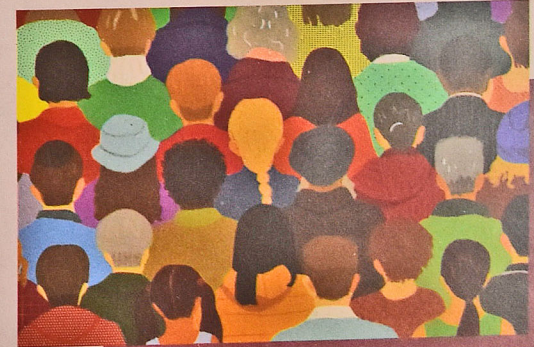
Bu gün Azərbaycanda ləzgilər, avarlar, tatlar, talışlar, saxurlar, kürdlər, udinlər, ingiloylar, buduqlular, yəhudilər, ruslar, gürcülər, ermənilər, ukraynalılar, məhsəti türkləri və s. kimi azsaylı xalqlar, etnik və milli azlıq nümayəndələri yaşamaqda və öz mədəni müxtəlifliklərini qorumaqdadırlar. Respublikamızda onlarla milli-etnik mədəniyyət mərkəzləri, müxtəlif icmalar və birliklər fəaliyyət göstərir. Burada onlar öz mədəniyyətlərini, dinlərini yaşatmaqda, təbliğ və inkişaf etdirməkdədirlər. Dövlətimiz onlara hər cür dəstəyini göstərir. Azərbaycan Respublikasının Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin yayımladığı rəsmi statistikadan görünür ki, bu gün ölkəmizdə dövlət qeydiyyatına alınmış 31 qeyri-islam (xristian–20; yəhudi–8; krişna–1; bahai–2) təmayüllü dini qurum mövcuddur. Ölkə ərazisində 14 kilsə və 7 sinaqoq fəaliyyət göstərir. Bu cəhətə diqqəti yönəldən Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyev bildirib: "Əsrlər boyu müxtəlif dinlərin və mədəniyyətlərin nümayəndələri Azərbaycanda sülh şəraitində və ləyaqətlə yaşayıblar. Dini dözümlülük və multikulturalizm burada hər zaman mövcud olmuşdur. "Multikulturalizm" sözü mövcud olmadığı bir zamanda belə, həmin ideyalar daim yaşayıb. Bunun nəticəsində ki, bu gün Azərbaycan çoxmillətli və çoxkonfessiyalı ölkədir. Burada bütün dinlərin və etnik qrupların nümayəndələri sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşayırlar" (11).

Ölkəmizdə multikulturalizm artıq həyat tərzinə çevrilmişdir. Azərbaycançılıq ideologiyası, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının müəyyən müddəaları (bərabərlik hüququ, milli mənsubiyyət və ana dilindən istifadə hüququ), bir sözlə, dövlətin bu sahədə yürütdüyü siyasət və rəsmilərin yanaşmaları bir daha göstərir ki, ölkəmizdə multikulturalizm və tolerantlıq prinsipləri ən üst səviyyədə yaşadımaqdadır. Qərb ölkələrinə baxdıqda isə burada multikulturalizm siyasətindən imtina tendensiyasını aydın görə bilərik. Hələ 5 fevral 2011-ci il tarixində Münhen Təhlükəsizlik Konfransında çıxış edərkən Böyük Britaniyanın keçmiş baş naziri Devid Kameron bu məsələyə toxunaraq bildirmişdi ki, "dövlət multikulturalizmi" doktrinası müxtəlif mədəniyyətlərin öz adət-ənənələri ilə yaşamaqlarına dəstək verməklə cəmiyyətdə inteqrasiya proseslərinin qarşısını alır. Bunun nəticəsində müxtəlif icmalar, xüsusilə də müsəlman icması cəmiyyətdəki liberal dəyərləri inkar edərkən demokratik cəmiyyətimizin dəyərlərinə zidd olan dəyərləri təbliğ edirlər. Bu isə dini ekstremizmin baş qaldırması üçün şərait yaradır" (9). Fikrimizcə, multikulturalizmdən imtina bəşəriyyət üçün "potensial təhdidləri" bir qədər də əlavə edə bilərik və müxtəlif mədəniyyətlərin dominant mədəniyyətlər içərisində itib-batmasına səbəb ola bilər. Qərbdə mövcud islamofobiya, ksenofobiya, radikal millətçilik kimi meyillər olduqca təhlükəli potensial təhdidlərdir. Bu gün Avropada miqrant müsəlmanların sayı durmadan artır və bu amil müəyyən dairələr tərəfindən açıq-aşkar qıcıqla qarşılanır. 2014-cü ildə Almaniyada "PEGİDA" (Patriotiche Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes – Qərbin İslamlaşmasına Qarşı Vətənsəvar Avropalılar) hərəkatının radikal islamçılara qarşı olduğu bildirilsə də, əslində bununla miqrasiya edən müsəlmanların hədəf alındığı heç kimdə şübhə doğurmur (15). Əslində Qərbdə islamofobiya yeni hadisə deyil. Burada tarixən analoji meyillər var. Belə ki, hələ orta əsrlərdə Rekonkista – Pireney yarımadasında yaşayan müsəlmanların xristianlar tərəfindən sıxışdırılaraq çıxarılmasına səbəb kimi dini mazmunlu hərəkatı qeyd etmək olar. Avropalılar tarixən müsəlmanlarla bir yerdə yaşamaq istəməmişlər. Bu, indi də belədir. İlk dövrdə multikulturalizm siyasəti yürüdən Qərb elə zənn edirdi ki, köçüb gələn miqrantlar burada assimilyasiyaya məruz qalaçaqlar. Halbuki əksinə, onlar öz dəyərlərini, mədəniyyətlərini qoruyub saxladılar və nəticədə Qərb siyasətçiləri multikulturalizmdən imtina etməli oldular. Bu imtina gələcək toqquşmalara səbəb ola bilər. Qənaətimizin möhkəmlənməsinə rəvac verən bir nüans neqativ orientalist baxışların formalaşdırıldığı Qərb düşüncəsinin hələ də hakim olmasıdır. Edvard Saidin 1978-ci ildə nəşr etdiyi "Orientalizm" adlı əsəri ilə populyarlıq qazanan bu anlayış adı altında Şərq dünyasını din, dil, elm, düşüncə, sənət, tarix, mədəniyyət kimi sahələrdə incələyən və Şərq haqqında fikir formalaşdırma fəaliyyət nəzərdə tutulur. Said hesab edirdi ki, Qərbin Şərqi öyrənməyinin əsas məqsədi gələcəkdə Şərq üzərində hegemonluq arzularına xidmət edir. Yeni "bilik – gücdür" şüarı qərblı orientalistlər üçün də keçərlidir. Bu məqsədin reallaşdırılması üçün tarix boyunca mənfı bir Şərq imici ortaya qoyulmuş, ilahiyyatdan filologiyaya, rəssamlıqdan musiqiyə və kino sahəsinə qədər bu imic ardıcıl və bir-birini tamamlayacaq şəkildə işlənmişdir. Onlar sübut etməyə çalışırlar ki, dünyadakı elmi və mədəni nailiyyətlər Qərb məhsuludur. Qərblı orientalistlərə görə, Şərq ilə Qərb arasında hər sahədə dərin fərqlər mövcuddur. Qərb ağılı və şüurlu düşünmə

qabiliyyəti sayəsində bəşəriyyətin ən yüksək mərhələsini təmsil edir. Ağılı istifadə etmə qabiliyyətindən və tarixdən məhrum, tarixin xaricində yaşayan Şərqi öz gücü ilə inkişafı reallaşdırması mümkün deyil. Qərb tənbəlliyi, iş intizamından məhrumluğu, günahkarlığı, cinsliliyə düşkünlüyü ilə geri qalmış qeyri-mədəni Şərq üzərində qəyyumluq və dikta haqqına malikdir (10).

Şərqə qarşı mənfı münasibət əvvəllər də bir sıra alim və filosofların görüşlərində rastlanmışdır. Məsələn, alman filosof Hegel özünün "Fəlsəfə tarixi üzrə mühazirələr" əsərində bildirirdi ki, Şərq heç vaxt əsl mədəniyyət yarada bilməz. Çünki orada azad adam yoxdur. Əfsuslar olsun ki, tarixən Qərbin Şərqə yuxarıdan aşağı baxması bu gün də müşahidə olunur. Yeri gəlmişkən, məşhur "Əli və Nino" əsərində müəyyən ifadələrin yer almasını qeyd etdiklərimizin üzərinə əlavə etsək, bu fikir bir qədər də aydınlaşar. "...Uşaqlar, demək istəyirəm ki, şəhərimizin qabaqcıl Avropayamı, yoxsa geridə qalmış Asiyayamı aid olacağını müəyyən etmək sizin mövqeyinizdən asılıdır". Və yaxud "Sən bu vəhşi insanların əlinə düşməməlisən", – deyə Naçararın səsləndi" kimi əsərdə xristian personajların dilindən səslənən ifadələr Qərbin Şərqə mənfı baxışının "Əli və Nino" əsərinə yansıyan təzahürü idi əslində. Bütün bunlar, əlbəttə ki, birdən-birə ortaya çıxmamış, ideoloji fikir qaynağı olmuşdur. Hələ XIX əsrdə meydana çıxmış avropamərkəzçilik (avropasentrizm) konsepsiyasından biz bunun şahidi oluruq. Belə ki, bu konsepsiyaya görə, Avropa dünya yaranandan bu günədək hər hansı bir inkişafın, elmin və mədəniyyətin mərkəzi sayılır. Bütün bunlar isə şərqli elm adamları və filosofları tərəfindən görülür və nəticədə bu kimi düşüncələrə əks fikirlər ortaya atılır. Yuxarı pillələrdən yayınlan Şərq-Qərb qarşıdurması birbaşa və ya dolaylı yolla aşağı pilləyə də nüfuz edib insanların düşüncəsini formalaşdırır. Şərqli Qərb dəyərlərini, mədəniyyətini qəbul etmək istəmir, qərblı də Şərqi kimi. Bütün bunlar isə mədəniyyətlərarası dialoqların keçirilməsini vacibliyini bir daha təsdiqləyir.

Mədəni-dini qarşıdurma yaranmaması üçün bu gün tolerantlıq və multikulturalizm ideyalarının təbliğinə böyük ehtiyac var. Sözügedən məsələlərin təbliğində ölkəmiz bir sıra mühüm təşəbbüslərin banisi olmuşdur ki, bir çox dövlətlər artıq Azərbaycanın bu sahədəki təcrübəsini öyrənir. Beynəlxalq ələm tərəfindən "Bakı prosesi" adlandırılan qlobal hərəkat bu baxımdan xüsusi önəm kəsb edir. Azərbaycanda indiyə qədər 6 dəfə Beynəlxalq Humanitar Forum, Dünya Dini Liderlərinin Zirvə Görüşü, 2016-cı ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Sivilizasiyalar Alyansının VII Qlobal Forumu və Ümum-

dünya Mədəniyyətlər Arası Dialoq Forumları keçirilmişdir. Bütün bunlar beynəlxalq aləm tərəfindən ölkəmizin yüksək qiymətləndirilməsinin sübutudur. Qeyd edək ki, multikulturalizm və tolerantlıq anlayışları son vaxtlarda populyarlıq qazansa da, onların əsaslandığı prinsiplər xalqımız tərəfindən tarixən yaradılmışdır və indi də yaşadılmaqdadır. Fərqli dinlərə məxsus abidələrin mövcudluğu və onların dövlət tərəfindən qorunması, təmir-bərpa edilməsi və eyni zamanda, yenilərinin tikilməsi olduqca gözəl nümunələrdir. Dövlətin müxtəlif orqanlarında ayrı-ayrı milli azlıq və etnosların nümayəndələrinin çalışması və onlar üçün bərabər imkanların yaradılması nümunə ola biləcək digər ən gözəl nüanslardandır. Hələ orta əsrlərdə dövlətçilik tariximizə baxsaq, görürük ki, digər millətlərin nümayəndələrinə loyallıq münasibət bəslənmiş, onlara qayğı ilə yanaşılmışdır. Məsələn, bir erməni səhnəçiyyəsinin məlumatına görə, atabey Eldəniz "xristianları sevirdi və ölkənin abadlığına qayğı göstərirdi" və "xeyirxah xasiyyəti və sülhsevərliyi ilə fərqlənirdi. Onun hakimiyyəti illərində çox ölkələrdə əmin-amanlıq hökm sürürdü" (8, s. 52). Səfəvilər dövründə yuxarı rütbəli erməni ruhanilər bir sıra imtiyazlara sahib idilər və onlar vergilərdən azad edilmiş geniş monastir torpaqlarına sahiblik edirdilər (3, s. 260). Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə baxdıqda isə görə bilirik ki, III kabinə (24.12.1918-14.03.1919) nazirləri içərisində Maliyyə naziri İ. Protasov və Xalq Səhiyyəsi naziri Y. Gindes slavyan-rus cəmiyyətinin üzvləri olmuşlar. Bu hökumətdə parlament tərkibində də əzəyli millətlərin nümayəndələri yer almış və onun fəaliyyətində aktiv rol oynamışlar. Belə ki, parlamentin üzvü Lorens Kun (alman icması), Moisey Quxman (yəhudi icması), Vasim Kujim milli azlıqlar fraksiyasını təmsil etmişlər (14). Göründüyü kimi, AXC hökuməti zamanında indinin təbircinə desək, multikultural mühit yüksək səviyyədə olmuşdur. Buna digər bir nümunə 1919-cu il iyunun 9-da Demokratik Cümhuriyyət tərəfindən Yelendorf koloniyasında (indiki Göygöl ərazisi) alman məskənlərinin salınmasının 100 illik yubileyinin təntənəli şəkildə keçirilməsi ola bilər. Həmin siyasi ənənənin davamıdır ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən 2016-cı ildə "Cənubi Qafqaz regionunda alman məskənlərinin salınmasının 200 illiyi haqqında" və 2016-cı ilin "Multikulturalizm ili" elan olunması haqqında sərəncamlar imzalanıb.

Bu gün Azərbaycan beynəlxalq aləm tərəfindən multikultural dəyərlərin yüksək qorunduğu qəbul edilən ölkələrdəndir. Keçmiş nəsilərin miras qoyduqları dəyərlər bu gün layiqincə yaşadılmaqdadır. Əsrlər boyu milli azlıqlar, avtohton əzəyli xalqlar burada vahid xalq şəklində bir-birləri ilə qarşılıqlı anlaşma və dostluq içində yaşamışlar. Təbii ki, heç bir ənənə birdən-birə, öz-özünə yaranmır və möhkəmlənmir. Hər bir ənənə müəyyən bir dünyagörüşün məhsuludur. Qeyd edək ki, ölkəmizdə bu, ən birinci insana olan yüksək dəyərin mövcudluğundan, babalarımızın həyata, dünyaya baxışından irəli gəlmişdir. İslam dininin bura gəlməsinə qədər bölgəmizdə hakim olan zərdüşlük, xristianlıq, manilik və məzdəkilik kimi dinlərin heç birində zoraklıq və dözümsüzlük əlamətləri yox idi. Təsədüfi deyildir ki, insanı ən ali mərtəbəyə qaldıran orta əsrlərin məşhur hürufizmi dini təlimi Azərbaycanda meydana gəlmiş və buradan qonşu ölkələrə yayılmışdır. XIV-XV əsrlər Azərbaycandilli ədəbiyyatın və hürufizmin yaradıcılarından olan İmadəddin Nəsiminin yaradıcılığında bu cəhət aydın ifadə olunur. Belə ki, böyük ədibin ideya mərkəzində insan ami-

li, insana böyük dəyər verilməsi, şəxsiyyət azadlığı, insan adının uca tutulması kimi yüksək başəri amallar dayanır.

Sufizm dini fəlsəfi təlimində də bunu görə bilərik. Sufi mütəfəkkir Mövlənə deyirdi: "Kafirsən, müsəlmənsən, bütəparəstənsən, hətta din düşmənənsənə, bizim ümid qapımız sənin üzünə açıqdır, gəl". Bəli, sufilər başqa dindən olanlara hörmətlə yanaşır, onları öz sıralarına din, irq ayrımı salmadan qəbul edirdilər. Sufilər bildirirdilər ki, "na qədər insan varsa, haqq da o qədər yol var". Onlar öz baxışlarında müqəddəs kitab Qurani-Kərimə əsaslanırdılar. Məsələn, Quranın Maida surəsinin 48-49-cu ayələrində deyilir: "Sizlərdən hər biriniz üçün bir şəriət və bir yol təyin etdik. Əgər Allah istəsəydi, sizi tək bir ümmət edərdi. Lakin (başqa-başqa olmanız) sizə verdikləri ilə sizi imtahan etməsi üçündür. Yaxşı işlər görməkdə bir-birinizlə yarışın. Həminizin qayıdırsınız Allaha olacaqdır..." Digər bir surə – əl Hucurat surəsinin 13-cü ayəsində isə belə buyrulur: "Ey insanlar! Haqqıqatən biz sizi bir kişidən və bir qadından yaratdıq və sizi xalqlar və qəbilələr etdik ki, bir-birinizi tanıyasınız" (6, surə 5 və 49). Bu qeydləri etməklə əyani göstərmək istəyirik ki, babalarımızın dünyagörüşündə multikultural və tolerant dəyərlər həm də islam dini və onunla bağlı dini-irfani və fəlsəfi təlimlərdə əsələnən ideyalardan formalaşmış inkişaf etmişdir. Çağdaş dövrdə ölkəmiz tolerantlıq və multikulturalizm ideyalarına sadıqlığı və onlara yanaşması ilə bir çox dünya ölkələrinə nümunədir. Bu cəhətimizlə həmçinin qonşu ölkələrə də nümunəyik. Bakının mərkəzi küçələrindən birində (N. Rəfiyəli küç. 27) yerləşən və dövlət tərəfindən qorunan Müqəddəs Qriqori kilsəsi (Bakı Erməni kilsəsi) bütün bu söylənilənlərə bir qədər də işiq tutur. Amma tarixi torpaqlarımızdan İrəvan və Qarabağ bölgəsində yerləşən maddi mədəni irsimizin vəziyyəti ilə maraqlandıqca həmin abidələrimizin acı taleyi bizdə kədər hissi oyadır. Məhv edilən məscidlər, dağıdılan kuruqanlar, güllələnən heykəllər, erməniləşdirilən qədim alban abidələri və s. dolayısı ilə hayların başqa xalqlara olan münasibətinin ifadəsidir. Keçmiş nəzər saldıqda onların xalqımıza qarşı düşmənçilik əməllərinə təəssüflənməmək olmur. İnsanlarımızla bərabər tarixi abidələrimizə də dözümsüz yanaşılmış, mədəni irsimiz məhv edilmişdir. Bununla da onlar, tarixi torpaqlarımızdan izimizi tamamilə silmək istəmişlər və indi də bu proses davam etməkdədir. Yeri gəlmişkən onu da vurğulayaq ki, Qarabağ savaşında türk, talış, kürd, ləzgi, rus, yəhudi və s. xalqımızın bütün nümayəndələrinin silaha sarılaraq ön cəbhədə vətənin müdafiəsi uğrunda döyüşə atılmaları Azərbaycan multikulturalizmi baxımından dəyərli hadisədir. Rus əsilli Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Yuri Petroviç Kovalyova Qarabağ müharibəsi vaxtı xarici jurnalistlərdən birinin ünvanladığı "Siz rəssuzmuzmu?" sualına

"Bəli, mən rusam, Azərbaycan isə vətənimdir" cavabı çox şeydən xəbər verir.

Artıq heç kimə sirr deyil ki, ölkəmizdə əsrlərdən bəri müxtəlif milli və etnik azlıqların nümayəndələri qarşılıqlı anlaşma şəraitində yaşayırlar. Ən üst səviyyədə dini və milli-etnik azlıqların bütün hüquqları qorunur. Azərbaycan Respublikasının Əsas Qanununun 25-ci maddəsinin 3-cü bəndində deyilir: "Dövlət irqindən, etnik mənsubiyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə

təminat verir. İnsan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını irqi, etnik, dini, dil, cinsi, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial mənsubiyyətə görə məhdudlaşdırmaq qadağandır". Konstitusiyamızın 44-cü maddəsində isə belə qeyd olunur: "Hər kəsin milli mənsubiyyətini qoruyub saxlamaq hüququ vardır. Heç kəs milli mənsubiyyətini dəyişdirməyə məcbur edilə bilməz".

Ümumiyyətlə, Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyindən (Cinayət Məcəlləsinin 109-cu maddəsi, Cinayət-Prosessual Məcəllənin 26-cı maddəsi, "Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığı haqqında" qanunun 3-cü maddəsi, "İctimai televiziya və radio yayımı haqqında" qanunun 7.0.7-ci maddəsi, Seçki Məcəlləsinin 3-cü maddəsi, Əmək Məcəlləsi və s.) çox sayda belə nümunələr göstərmək olar. Amma "Mədəniyyət haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun müvafiq müddəalarını qeyd etməklə kifayətlənmək istəyirəm. Belə ki, sözügedən qanunun 6.3-cü maddəsində qeyd edilir ki, "Mədəniyyət sahəsində dövlət tərəfindən aşağıdakı bərabərliklər təmin edilir:

- dövlətin ərazisində yaşayan xalqların, milli azlıqların mədəniyyətinin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyi;
- dövlətin ərazisində yaşayan xalqların, milli azlıqların öz mədəniyyətlərini qorumaq, öz mədəni kimliklərini müəyyən etmək, mədəni sərvətlərini bərpa etmək, gücləndirmək və inkişaf etdirmək bərabərliyi.

Bütün bunlar sözügedən məsələyə hüquqi səviyyədə yanaşılmanın əyani göstəriciləridir. Əlbəttə ki, bütün sahələrdə bərabərliklər təmin olunmuşdur. Ulu ərəndin müəyyən etdiyi siyasət bu gün cənab İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. Ölkə Prezidentinin uğurlu daxili və xarici siyasətinin nəticəsidir ki, milli və dini zəmində münəqəşlərin artdığı bir dövrdə Azərbaycan dövləti tolerantlıq və multikulturalizm, dinlər və mədəniyyətlər arası dialoq sahəsində onlarla beynəlxalq konfrans, forum və simpoziumlar keçirməklə, habelə beynəlxalq qurumların toplantılarına ev sahibliyi etməklə dünyaya öz töhfəsini verməkdədir. ♦

Ədəbiyyat:

1. Aslanova Rəbiyyə. "Qloballaşma və mədəni müxtəliflik" Bakı. "Elm", 2004. 264 s.
2. Azərbaycan tarixi. Yeddi cildə. V cild (1900-1920-ci illər). Bakı. "Elm". 2008. 696 səh. + 40 səh. illüstrasiya.
3. Azərbaycan tarixi. Yeddi cildə. IV cild (XIX əsr). Bakı. "Elm". 2007. 504 səh. + 48 səh. illüstrasiya.
4. Cavadov Qəmərsah, Hüseynov Rauf. "Udilər" (Tarixi etnoqrafik tədqiqat). Bakı. 1999. 256 s.
5. Əhdəvə Sevdə Ağamirzə qızı. "Müasir dünyada mədəniyyətlər arası münasibətlər" Bakı. "Elm". 2014. 348 s.
6. "Qurani-Kərim" Tərcümə: Z.M. Bünyadov, V.M. Məmmədəliyev. "Çıraq", 2010. 638 s.
7. Niftiyev Niyaz. "Azərbaycanda birgəyənşə və multikulturalizm" Bakı, 2015. 408 s.
8. Bünyadov Ziya. Azərbaycan Atabəyleri dövləti (1136-1225-ci illər). Bakı, "Şərq-Qərb", 2007, 312 səh.

Xarici dildə:

9. Cameron D. My war on multiculturalism // The Independent. February 5, 2011.
10. Meryem Köse* - Meryem Küçük "Oryantalizm və "Öteki" Algısı". Sosial və Kültürel Araşdırmalar Dergisi (The Journal of Social and Cultural Studies) Cilt/Volume: 1, Say/Issue: 1, Yıl/Year: 2015.

İnternet resurslar:

11. <https://president.az/articles/19563> (BMT-nin Sivilizasiyalar Alyansının VII Qlobal Forumunun rəsmi açılışında İlham Əliyevin nitqi)
12. <https://president.az/articles/23532> (İlham Əliyev IV Ümumdünya Mədəniyyətlər Arası Dialoq Forumunun rəsmi açılışında iştirak edib)
13. <https://az.wikipedia.org/wiki/Multikulturalizm>
14. https://az.wikipedia.org/wiki/Az%C9%99rbaycan_Xalq_C%C3%BCmhuriyy%C9%99ti
15. <https://www.bbc.com/news/av/world-europe-30584875/anti-islam-pegida-rally-in-dresden-sees-record-turnout> (Anti-Islam 'Pegida' rally in Dresden sees record turnout)

Резюме

Автор в данной статье обращает внимание читателя на значение понятия мультикультурализм, дает информацию о трансформации мультикультурализма в наш образ жизни, проявление его в социально-политическом, религиозном, правовых и культурных аспектах. А также автор подчеркивает сложности, которые могут возникнуть в результате отказа от этих принципов, от этой идеи, до читателя доносится, что разнообразие способствует культурному богатству.

Ключевые слова: мультикультурализм, понятие мультикультурализма, культурное разнообразие, межкультурный диалог.

Summary

The author in this article draws the reader's attention to the meaning of the term multiculturalism, gives an information about the transformation of multiculturalism into our life, also its manifestation in social-political, religious, legal and cultural aspects of our life. And also author talks about difficulties that may arise as a result of the rejection from this principle. Author says that, cultural diversity has many advantages and it and gives impetus to its strength of diversity.

Key words: multiculturalism, the term of multiculturalism, cultural diversity, intercultural dialogue.